

МІФОЛОГІЧНІ ОБРАЗИ У ПОЕЗІЇ «Я СТОЯВ НАВШПИНЬКИ» ДЖОНА КІТСА

Проблема інтерпретації класичної спадщини залишається однією з найактуальніших у сучасному літературознавстві. Кожен з творів, що стає об'єктом інтерпретацій і реінтерпретацій, спочатку вкорінений в особливій системі ідей, уявлень і естетичних переваг, характерних для тієї конкретної епохи, в яку його було створено. Міфологічні образи, потрапляючи у зовсім новий історичний та культурний контекст, нерідко виявляють інші, приховані або до того неакцентовані смисли, визначають нові потенції. Таким чином, актуальність дослідження зумовлена тим, що міфологічні образи займають помітне місце у творчості багатьох європейських митців, а отже, потребують всебічного висвітлення. Спроби дослідження цієї проблематики здійснювали Володимир Антофійчук, Олександр Білецький, Анатолій Волков, Надія Гаврилюк, Галина Левченко, Дмитро Наливайко, Анатолій Нямцу, Ольга Турган, Кіра Шахова. Дослідження актуальне й через те, що воно дозволяє розглянути рецепцію образу Нарциса і специфіку бачення нарцисизму в англійській літературі. Метою нашої розвідки є виявити та проінтерпретувати міфологічні образи Нарциса, Ехо, Аполлона, Меркурія, Психеї, Амура, Пана у ранній поезії «Я стояв навшпиньки» Джона Кітса.

Творчість Джона Кітса обіймає неповних шість років і обривається на злеті. Швидким і духовним було мистецьке зростання поета, він стрімко рухався від перших ще не дуже самостійних віршів до ліричних шедеврів.

На ранніх етапах літературне життя Кітса було присвячене складанню сонетів – він створював їх часто як тимчасове змагання з поетами Шеллі і Лі Гантом. Молодий поет був не таким відомим як його сучасники, переконують дослідники творчості Кітса Роналд і Барнс Горели: «so slow was recognition to spread beyond the personal circle of Keats's friends» [5, с.23]. Але митець був переконаний, що найдовершенішим зразком поезії є твори великої форми. На початку 1818 року Кітс в одному з листів пише, ніби підбиваючи певні підсумки своїм роздумам про поезію: «В поезії для мене існує кілька аксіом... Перше: я гадаю, що поезія повинна вражати прекрасною надмірністю, та зовсім не дивністю; вона повинна вражати читача втіленням його власних піднесених думок і здаватися майже спогадом. Друге: виявам її краси не можна бути половинчастими – перехопити дух читачеві, та лишити його невдоволеним. Хай образи з'являються, досягають zenіту і зникають за виднокраєм так само природно, як рухається по небу сонце, осяюючи читача передзахідною вчистою пишнотою перед тим, як на нього зійде блаженний присмерк. Однак набагато легше диктувати поезії, якою вона має бути, аніж творити її самому, і це веде мене до наступної аксіоми: якщо поезія не з'являється так само природно, як листя на дереві, краще, якщо вона не з'явиться взагалі. Як би не

було з моїми власними віршами, мене нестримно тягне до нових просторів...» [2, с.363]. Цими новими просторами були поетичні твори великої форми.

Сонети були формальним завданням, але великі поети завжди, вважав він, писали об'ємні поетичні твори. Поет включив два довгі вірші «Я стояв навшпиньки» та «Сон і поезія» у свою першу поетичну збірку «Вірші». Символічно вони були поміщені відповідно на початку і в кінці книги. Очевидно, саме вони, за задумом автора, відігравали важливу роль. «Я стояв навшпиньки» складається з ряду взаємозв'язаних розділів, які разом утворюють свого роду нарратив розвитку. Використавши розповідь від першої особи, Кітс дає повну волю своїй блискучій ліричній майстерності в зображенні природного ландшафту, але, що важливо, він використовує ці параметри роботи з графікою для вивчення ідей про поетичну чутливість і уяву, теми, які повторюються в усій його творчості. Переконавання Кітса, що лише за посередництва міфології можна сказати правду втілене у його поезії: «Keats's perplexity on the subject of mythology arose from his severe notion of what it was to tell the truth» [2, с.19]. Це знаменує ранню появу деяких міфологічних персонажів, які поет інтерпретує у своїй поезії: Нарцис, Психея, Пан, Діана і Ендиміон, а також Аполлон.

Основним посиленням Кітса до Аполлона з натяком, що його турбує, важливе при обговоренні трактування мистецтва поезії як краси природи (рядок 49):

«For great Apollo bids» [6, с.180]

(«Великий Аполлон Сам повелел в честь вашого рожденья» [1, с.8]). У рядках з 63 до 69, шляхом ретельного вирівнювання дикції (в основному прикметників), він викликає майже фізичне бачення спокійної альтанки, прохолодної, вологої, великої кількості рослинного і тваринного життя, яке пов'язане в органічну єдність. Так, природа пов'язана з блаженством і гармонією. Акцентуючи увагу на настрої картини, Кітс підкреслює, звичайно ж, потенціал самої природи, яка впливає на окремі людські емоції і психологію. Відповідно, у рядку 108 він говорить про те, як «the mind may hover till it dozes» [6, с.182] («забыться сном сознание бы могло» [1, с.9]).

Це усвідомлення відносин з природою теж важливе з точки зору ідей Кітса про поетичну творчість. Тут і в інших ранніх віршах, ми постійно стикаємося з образом блаженства, центром спокою і втечею від шуму і від повсякденного світу. Там, для Кітса, природа оживає духовно (і морально), щоб оновити розум і тіло. Тим не менше, для поета це також місце, де він набирається енергії, щоб створити твір мистецтва; спокій викликає таку форму священної тиші, в якій творча енергія може бути сконцентрована (рядки 125-126):

«For what has made the sage or poet write
But the fair paradise of Nature's light?» [6, с.182]

(«Что к вымыслам склоняет ум бессонный;
Вбирая твой благословенный свет,

Философ мыслит и творит поэт» [1, с.9]). Більше того, ця релігійна концепція «блаженство-в-природі» пов'язана з використанням Кітсом міфології в поезії. Щоб підготувати нас до цього він називає кілька міфічних персонажів: Нарциса:

«Narcissus pining o'er the untainted spring?» [6, с.183]

(«Предстал Нарцисс, к воде в изнеможенье» [1, с.10]) і

«Of young Narcissus, and sad Echo's bale?» (рядки 163, 178)

(«Бедняжка Эхо и молодой Нарцисс» – [1, с.10]), Меркурія:

«As though the fanning wings of Mercury?» [6, с.180]

(«Меркурием, несущимся легко» [1, с.6]) (рядок 22) і Аполлона:

«For great Apollo bids» [6, с.180]

(«Великий Аполлон» [1, с.8]) (рядок 48). Але спочатку здається дивним, що в ліричному вірші про прогулянку англійським лісом, він взагалі згадує грецьку і римську міфологію. Тим не менш, виправдання Кітса лежить в самому центрі образності в цій поезії. Приблизно у рядку 93:

«Were I in such a place, I sure should pray» [6, с.181]

(«Ах, если средь подобной красоты Внезапный звук прервет мои мечты» [1, с.9]). Кітс досягає цього стану блаженної гармонії. У цей момент його уяву захоплює фантазування про німфу, яка з'являється на його шляху.

Кітс візуалізує спокійну природну сцену, як свого роду шлях, за допомогою якого людина може духовно збагатитися. Він використовує слово «навшпиньки» в першому рядку вірша, як і в інших віршах, щоб візуалізувати стан буття, що балансує між двома різними сферами: води і землі. Тоді, через уяву, люди можуть вийти за межі матеріального світу почуттів, щоб увійти в царство духу (метафорично, принаймні). У цей момент людина досягає новий, більш високий рівень природи. Міфологія являє для Кітса цей вищий, духовний шар, який стає доступним через уяву. Кітс бачить у цьому процесі і моральний план також. Обидва стани спокою, природи і міфології можуть символізувати порядок, навіть ідеальний порядок, при якому натхненний поет здатний до створення художніх творів. І коли поезія натхненна таким чином, вона досягає «спокійної величі», тобто постійності або збалансованості, це може вплинути і на читача теж. Таким чином, література може розділити з природою здатність обманути душу людини:

«The soul is lost in pleasant smotherings» [6, с.182.] (рядок 130)

(«Мы мчим, вдыхая аромат пьянящий» [1, с.9]). Стратегія Кітса тут дуже складна. Цікаво, як він рухається майже непомітно від художнього опису природного оточення в лісі (рядки 93-115) до аспектів створення художнього твору (рядки 116-126), і до релігійних переконань (рядок 127). Він викладає точку зору поета, як провидця – обдарованої людини, здатної бачити реальність крізь фізичний світ. Так він прирівнює себе з давніми поетами, які знаходили в міфології зміст і порядок, бо інше вони сприймали за світ хаосу:

«to him bringing

Shapes from the invisible world» [6, с.183].

(«О, далеко! за гранями земного» [1, с.11]). Він знав, що відновлення і оновлення стародавніх міфів це великий виклик для будь-якого поета на межі століть. Кітс мав намір досягти цього рівня шляхом уловлювання точного бачення, яке надихало класичних письменників. Тут Кітс коливається в межах опису природних параметрів і описів примарних міфічних фігур. Такий підхід натякає на взаємозв'язок між двома цими сферами, а потім, починаючи з рядка 141, це навіть дозволяє Кітсу направити увагу читача на царство міфу й на виклад його теорії поезики. У той же час зміна точки зору допомагає підтримувати зацікавленість читача шляхом створення резонансу між фізичним світом природи та почуттів, і трансцендентним світом богів. Тут більше, ніж у інших творах власний голос і емоції Кітса знаходяться під строгим контролем. Він, перетворюється на дослідника, що тремтячи, вивчає екзотичні зони, що межують зі світом духів. Все ж таки, ми вважаємо, що сильні емоції ніколи не знаходяться далеко від поверхні, і вони, зрештою, перетворюються в оксиморон який спрямований на вираз складних почуттів оповідача:

«Along the reedy stream; a half heard strain,
Full of sweet desolation – balmy rain» [6, с.183] (рядки 161-162)
(«Донесся из прибрежных тростников:

Щемящий стон – или манящий зов» [1, с.10]). Протягом усієї творчої діяльності, Кітс неодноразово звертає увагу на складний момент, майже одночасну, радість і печаль. В уривках можна почути поступове зростання радості в словах «приємний» (109 разів), «захоплення» (116 разів), «прекрасний» (120 разів), «слава» (123 рази). Але відразу після цього настрої швидко змінюється на меланхолію, біль чуттєвого задоволення, що проявляється у використанні окличного «О» в рядках 101, 103 і 114:

«O let me lead her gently o'er the brook» [6, с.182]
(«Когда я помогу через ручей ей перейти...» [1, с.9]),
«O let me for one moment touch her wrist» [6, с.182]
(«О нежное касанье ее руки» [1, с.9]),
«O Maker of sweet poets, dear delight» [6, с.182]

(«О ты, поэтов светлая богиня» [1, с.9]). Складну емоцію (м'якого болю), солодку меланхолію уособлює Нарцис, в рядках з 163 до 180. Міфічний герой символізує переплетіння чуттєвого задоволення, мук і бажань. Вірш в цілому має численні посилання на нарцисичні характеристики: прекрасне і фізичну чуттєвість, образність підкреслює почуття задоволення, наприклад, звуки (рядки 93 і 95):

«Than the soft rustle of a maiden's gown» [6, с.181]
(«Пусть это будет милый шелест платья» [1, с.9]),
«Than the light music of her nimble toes» [6, с.181]
(«и легкий ритм шагов» [1, с.9]), дотик (рядок 102):
«O let me for one moment touch her wrist» [6, с.182]

(«О нежное касанье ее руки, и легкое дыханье» [1, с.9]), і багато посилань на візуальну насолоду, що є ознакою нарцисичної особистості (наприклад, в рядку 103):

«Her fair eyes looking through her locks auburne» [6, с.181]

(«И из-под русых прядей быстрый взгляд, когда она оглянется назад!» [1, с.9]).

Велике хвилювання Кітса стосовно деталей безпомилкове, в результаті чого сцени у вірші живі і швидкі у темпі, з голосом, який сам по собі здається іноді, «навшпиньках». Таким чином, драму вірша подано через звільнення енергії, обмеженої у цій багатій образності, тобто різноманітність зображень допомагає надати віршу драматизму, водночас утримуючи хвилюючу обіцянку свободи. І, звичайно, це саме свобода, а не анархія. Одним з джерел управління є власна свідомість і уніфікуючий наратив всієї поезії. Інший більш формальний вид контролю знаходимо в структурі вірша в римах і ритмі. Кітс використовує традиційні героїчні куплети, пари римованих рядків написаних п'ятистопним ямбом, представляючи дуже впорядковану, послідовну структуру.

Ця поетична форма забезпечує рамки для вірша. Сказавши це, однак, ми повинні відзначити, що до цих пір Кітс намагався надати деякої різноманітності і більш розмовної інтонації, порушуючи розміщення ямба з неправильними наголосами (див. рядки 110 і 116, наприклад):

«Of diverse moths, that aye their rest are quitting» [6, с.182]

(«И мотыльки вокруг них не увивались; когда б не серебрястая кайма» [1, с.9]),

«Spangler of clouds, halo of crystal rivers» [6, с.182]

(«Ты в серебре купаешь небеса, сливаешься с хрустальными ручьями» [1, с.9]) і, варіюючи кількість складів у межах рядка (рядки 109 і 124):

«Of buds into ripe flowers; or by the flitting» [6, с.182]

(«когда б кругом бутоны на глазах не раскрывались» [1, с.9]),

«For what has made the sage or poet write» [6, с.182]

(«Философ мыслит и творит поэт» [1, с.9]) і також рядки 48 і 50:

«Ye ardent marigolds!»

(«Златые ноготки?» – [1, с.8]) і

«For great Apollo bids» [6, с.180]

(«Великий Аполлон сам повелел» [1, с.8]). З точки зору рими теж знаходимо повторення. Таким чином, як і слід було очікувати, Кітс використовує стилістичні засоби, щоб зменшити вплив останнього складу рядка. Одним з простих способів є використання анжамбеману, що дозволяє вислову перейти на два або більше рядків (прикладі див рядки 95-98, 109-110 і так далі):

«Than the light music of her nimble toes

Patting against the sorrel as she goes.» [6, с.181]

(«и легкий ритм шагов

Среди упругих стеблей и цветов» [1, с.9]) і:

«But that 'tis ever startled by the leap
Of buds into ripe flowers; or by the flitting» [6, с.182]
(«когда б кругом

Бутоны на глазах не раскрывались» [1, с.9]). Інший спосіб використання цезури – наголосів у середині рядків – мінімізація паузи у кінці рядка, римований склад, як у рядках 91-92:

«Were I in such a place, I sure should pray
That nought less sweet, might call my thoughts away» [6, с.181]
(«Ах, если средь подобной красоты

Внезапный звук прервет мои мечты» [1, с.9]). Крім того, однією з дуже ефективних і успішних методик, які були використані Кітсом – внутрішні рими. Їх можна простежити у рядках 126-128:

«We see the waving of the mountain pine;
And when a tale is beautifully staid,
We feel the safety of a hawthorn glade» [6, с.182]
(«Нам видятся изгибы сосен горных;
Неспешное круженье плавных фраз

Боярышником обступает нас» [1, с.9]). Варто звернути увагу на те, як Кітс повторює, звук /ai/ в «waving» (махати), «tale» (казка), «staid» (урівноважений), «safety» (безпека), «glade» (поляни), та / ee / «see» (бачити), «beautifully» (красиво) і «safety» (безпека). Забираючи увагу від кінця рядка, ця перехресна рима також створює мелодію і допомагає поєднувати частини вірша, сплітаючи їх в суголосся. Це, без сумніву, амбітний вірш. Крім того, вірш молодого поета і тому містить недоліки поетичної незрілості. Серед огріхів знаходимо такі як незграбний вибір «aye» (так) (рядки 69 і 181):

«To where the hurrying freshnesses aye preach» [6, с.181]
(«На быстрину, где свежее теченье» [1, с.8]),
«That aye refreshing, pure deliciousness» [6, с.183]

(«Той вечно юной, как чистейший ключ» [1, с.10]) і такі прикметники, як «gently» (м'яко), і «sweet» (солодкий) занадто витончені для сучасного вуха. Більшість неточностей насправді є результатом сентиментального впливу Лі Ганта [3, с.65].

Сміливість поезії Джона Кітса свідчить про зростаючу впевненість в собі як поета. Він не тільки приступив до відновлення деяких застарілих класичних фігур у сучасному наративі, але залучив цей матеріал до створення своєї теорії поезики, що об'єднує природу і міфологію в її межах. Він сміливо творив вірші, які відповідають самій природі з точки зору його «приємного спокушання читача». І «Я стояв навшпиньки» прямо вказує нам на цю теорію. З одного боку, існує творче багатство поезії, її образ, пейзажі, а з іншого це – відвертість і чіткість відповідей поета на сцені і «події». Власна точка зору Кітса тут є дещо новою як і його стиль і концепції. І ми не повинні випустити з уваги

значення конфлікту між бажанням і розчаруванням для поезії, що характеризує конфлікт між особистими устремліннями Кітса і прагненням творити.

Перспективним є дослідження міфологічних образів, а відтак і особливостей літературно-психологічних характеристик явищ пов'язаних з ними, що сприяє дослідженню універсальних художніх моделей особистісного буття.

ЛІТЕРАТУРА

1. Китс Дж. Стихотворения / Китс Джон [пер. АН СССР; изд. подгот.: Н. Я. Дьяконова и др.; примеч. С. Сухарева]. – Л.: Наука, 1986. – 391 с.
2. Наливайко Д. С. Зарубіжна література ХІХ сторіччя. Доба романтизму: Підручник / Д. С. Наливайко, К. О. Шахова. – К: Заповіт, 1997. – 464 с.
3. Bate [W. J.](#) John Keats / Bate [Walter Jackson.](#) – Cambridge: Harvard University Press, 1963. – 732 p.
4. Bloom Н. John Keats [Bloom's modern critical views](#) / Bloom Harold. – New York: Infobase Publishing, 2006. – 272 p.
5. Gorell [R. B.](#) John Keats: the principle of beauty / [R. Gorell, B. Gorell.](#) – New York: Ardent Media, 1948. – 126 p.
6. Keats J. The Poetical Works of John Keats / Keats John. – London: William Smith, 1841. – 240 p.

Анотація

Гладка Н. В. Міфологічні образи у поезії «Я стояв навшпиньки» Джона Кітса.

У статті розглянуто міфологічні образи як своєрідний ідейно-естетичний каталізатор і концентрат загальнолюдської пам'яті, який дає можливість включати конкретні процеси у контекст духовних шукань поета, та допомагають дослідити аксіологічні детермінанти створюваних художніх моделей. На матеріалі поезії «Я стояв навшпиньки» з'ясовуються особливості функціонування міфологічних образів у ранньому періоді творчості Джона Кітса. У статті виявлено та проінтерпретовано міфологічні образи Нарциса, Ехо, Аполлона, Меркурія, Психеї, Амура, Пана. Особливу увагу приділено дослідженню символіки та місця образу Нарциса та семантичний і символічний зміст цього образу у поезії «Я стояв навшпиньки». Специфіка рецепції аналізується у контексті філософсько-естетичних поглядів поета.

Ключові слова: міфологія, образ, поезія, Нарцис, Аполлон, символ, поетика.

Аннотация

Гладка Н. В. Мифологические образы в поэзии «Я вышел на пригорок» Джона Китса.

В статье рассмотрены мифологические образы как своеобразный идейно-эстетический каталізатор и концентрат общечеловеческой памяти,

позволяющий включать конкретные процессы в контекст духовных исканий поэта, и помогают исследовать аксиологические детерминанты создаваемых художественных моделей. На материале поэзии «Я вышел на пригорок» выясняются особенности функционирования мифологических образов в раннем периоде творчества Джона Китса. В статье рассматриваются и интерпретируются мифологические образы Нарцисса, Эхо, Аполлона, Меркурия, Психеи, Амура, Пана. Особое внимание уделено исследованию символики и места образа Нарцисса и семантический и символический смысл этого образа в поэзии «Я вышел на пригорок». Специфика рецепции анализируется в контексте философско-эстетических взглядов поэта.

Ключевые слова: мифология, образ, поэзия, Нарцисс, Аполлон, символ, поэтика.

Summary

Hladka N. V. Mythological images in the poem «I stood tiptoe» by John Keats.

The article deals with mythological images as a kind of ideological and aesthetic catalyst and concentrate of the universal memory, which enables including specific processes in the context of the spiritual quest of the poet, and helps to explore the determinants of axiological artistic models. Functioning of mythological images in the early poetic period of John Keats creative work is researched on the basis of his early poem «I stood tiptoe». Mythological images of Narcissus, Echo, Apollo, Mercury, Psyche, Cupid, Pan are identified and interpreted in the article. Particular attention is paid to the study of symbols and place of the Narcissus's image as well as the semantic and symbolic meaning of this image in the poem «I stood tiptoe». Specificity of the reception is analyzed in the context of the poet's philosophical and aesthetic views.

Key words: mythology, image, poetry, Narcissus, Apollo, symbol, poetics.

Стаття рецензована і рекомендована до друку Бистровою О.О., канд. філол. наук,
доцентом кафедри романської філології та компаративістики Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка